

ԻՄԱՍ ԶԱՄԻԼ

ՇԱՄԻԼ ՕՐԵՆՍԴԻՐ ԵՒ ՎԱՐՉԱԳԷՏ

Շամիլ միայն պատերազմիկ մը եւ բանակի պետ մը չէ, այլ նաեւ քահանայ, օրէնսդիր եւ բարեկարգիչ : Իր միջոցներու ընտրութեան մէջ շրջակայեաց եւ գործադրութեան մէջ յաջող , գիտցած է խոհեմաբար օգտուիլ եւ ռազմող հանճարով մը աւելցնել ինչ որ կը պակսէր : քաղաքական կեանքի կազմաւորութեան մը հիմքերը ձգած է , որուն աւարտումը—ոգովնետեւ հետագայները արդիւնքէն միայն կը դատեն— իր անունին համար պատմութեան մէջ փայլուն էջ մը պիտի ապահովէր : Այն ժողովուրդը որուն գլուխը կը գտնուէր այսօր, իր շնորհիւ ժողովուրդ մ'է եղած : Այդ ալացեղ տաւրերը հալեցնելը , իրենց բարձրով, աւանդութիւններով եւ ժառանգական քէներով իրարմէ բաժնւած բազմաթիւ ցեղերը միացնելը՝ Գերմանական միութեանէն պակաս զժաւր չէր : Այդ նպատակին համեմու համար իրեն պէտք եղաւ անթիւ պատերազմիկ պետերու զօրութիւնը ջախջախել, եւ ինք՝ ժողովրդի դաւակ՝ իշխաններ դառնել : պարտաւորեցաւ հաշտեցնել իրար հետ անոնք զորս կրօնական քէներ բաժնւած էին դարերէ ի վեր : մեղմացնել այն յիշերը որոնք իւրաքանչիւր տարի ժողովրդին ամենէն ազնիւ արիւնը թափել կուտային, եւ՝ ինչ որ բոլոր մնացեալէն զժաւարինն էր՝ հինին տեղ ծօրը դնել : մէկ ձեռքով հիմնարկել , միւսով քայքայել : Իր գործունէութիւնը ամէն տեղ տարածուած է : Իր գործերուն՝ հանճարին կընիքը աւած է : Իր գործողութիւններուն մէջ յայտարարած է թէ՛ Աստուծոյ շնորհիւ տիրապետող մ'է ինք , Շամիլի ներմուծած բարենորոգումները՝ ինչպէս գտնցէ պիտի կարծւէր՝ արտաքին չեն , նման այն բարենորոգումներուն որոնք կսկսին նեղ բանկոններով եւ անդրաշարտիքներով, եւ կառավարութեան կորնանումով կը վերջանան : չէ՛ : անոնք վայրկեանի պէտքէն հրամայեցան , ժողովրդի ներքին պահանջներէն ծնած են եւ համաձայն են անոր նկարագրին :

Նոր հաւատաւոր մը հաստատումով՝ իսլամի ծերացած կռիւին վերայ պատառաստած նոր բողբոջ՝ Օմարի եւ Ալիի երկու աղանդներուն մէջ տիրող անողորմ քէնը ջնջած է , Տաղատանի բաժնւած ցեղերը ընդհանուր հաւատքի մը աժուր կապերով միացնելով : Այդ՝ իր առաջին եւ ամենակարեւոր քայլը եղաւ , որովհետեւ այդ ընդհանուր հաւատքը շուտով բոլորիս համար դարձաւ Ռուսներուն դէմ ընդհանուր յիշ մը դրաւակածը :

Բանի մը յաջող աբշաւանքներով, Շամիլ իրեն հպատակած ցեղերու վատանութիւնը եւ քաջութիւնը շաացուց եւ հաստատեց : Կոթնեքու խառնակութիւններուն մէջ միջոց գտաւ նոր օրինադիրք մը շինելու, տեւական բանակներ ստեղծելու, եւ նոր վարչութեան մը հաստատումով՝ իր զօրութեան ապահով հիմ մը դնելու :

Բանի մը գծերով պիտի փորձենք Շամիլի կողմէն հիմնուած կառավարութեան կազմութեան մէկ պատկերը տալ :

Շամիլի տիրապետութեան ատկ գտնւած ամբողջ երկիրը կը բաժնուի գաւառներու եւ նահանգներու, որոնք նա ի պանունը կրող պետերէ կը կառավարէին(1) : Այդ գաւառներէն մէկը կազմող աւուլներու թիւը կը տարբերի եւ միւր իտի(2) վճիռէն կախում ունի : Հինգ գաւառ նահանգ մը կը կազմեն : Իւրաքանչիւր նահանգ ունի կառավարիչ մը, որ իր մէջը կը միացնէ կրօնական եւ աշխարհական իշխանութիւնները : Այս երեսները միացուցած պահուն այդ կառավարիչներու անուններն էին՝ 1) Աշվէրտիւ-Մանօմա, 2) Հաճի-Մուրատ, 3) Թիլիթլացի Գիպիթ-Մանօմա, 4) Ժէլիսիւի սուլթան Դանիէլ : Պըլխաւոր նա ի պ ներու անուններն են՝ Նուր-Մանօմա, Ալի Չախօ-հաճի. Ուլուպէկ, Պիւրթիւկացի Հասսա, Ապակար-Գատը, Ազդի-Շաֆ, Ապտուր-բանօմա Տէպիր եւն : Նա ի պ ի մը պարտաւորութիւնները կը բաղկանային իրեն յանձնուած շրջանակը կառավարել, տուրքերը գանձել, ներակոչ զինուորները հաւաքել, շարիատը՝ քաղաքական օրէնքը՝ գործադրել տալ, որսերուն սահման մը դնել եւն :

Քոչուր կառավարիչները եւ նա ի պ ները համահաւասար իրաւունքներ չեն վայելիր : Աշվէրտիւ-Մանօմա, Հաճի-Մուրատ, Ուլուպէկ-Մուլլա եւ Նուր-Մանօմա՝ ամենէն վարժածները եւ հաւատարիմներ՝ ոչ միայն Շամիլի բացարձակ վստահութիւնը կը վայելեն, այլ եւ կը զանազանին միւսներէն պատուոյ նշաններով : Ատկէ զատ, իրենց զգացումներուն համեմատ զատելու եւ գաղապարտելու բացարձակ իրաւութիւնքը ունին, եւ կրնան նոյն իսկ մօհլան վճիռ մ'արձակել :

Միւս նա ի պ ները իրենց վարչութիւններուն մէջ աւելի սոսմանափակ են : Առանց Շամիլի թոյլտւութեան ոչ մի կարեւոր ձեռնարկութիւն չեն կրնար ընել, եւ թուր նշանաւոր յանցաւորները պարտաւոր են անոր յանձնել : Իւրաքանչիւր նա ի պ իր պաշտօնին հաւասար օգնական մ'ունի, որ սակայն իր իշխանութիւնէն կախում ունի : Իւրա-

(1) Միւր իտի ինքն Շամիլի արտոյտն է եղած, իբր կրօնական եւ զինուորական պետ : — Մ. Թ.

(2) Պօտէնթիւտ կը հաւաստէ թէ այդ գաւառները 20ի կը հասնին, առանց սակայն անունները յիշելու : — Մ. Թ.

քանչիւր ասուլիս մէջ դատաւոր մը կայ, որը ամենէն քան 5, եւ որ պարտաւոր է փոքր ինչ լուրջ կարեւորութիւն ունեցող ամէն մի դէպք անմիջապէս իմացնել նախկին : Հասարակութեան մէջ կարգ պահպանելէն, վիճող կողմերը հաշտեցնելէն, տճրագործները կեդրոնաւ կան իշխանութեան յանձնելէն զատ՝ այդ դատաւորը պարտաւոր է իւր շրջանին մէջ անմիջապէս հրատարակել նախկին եւ իմամին հրամանները : Որոշ նշանի մը վրայ՝ ժողովուրդը կը հաւաքուի հասարակաց հրապարակին վրայ, ուր միւր զմէկմէկ կամ ամենէն ծերը բարձր ձայնով հրամանը կը կարդայ :

Բոլոր զէնք կրելու իրաւունք ունեցող անհատները՝ որոշեալ ժամի մը դատաւորներուն եւ նախկիններուն քով մտնելու իրաւունք ունին :

Իւրաքանչիւր նախկին պարտաւոր է երեք հարիւր ձիաւոր պահել : Եւ անո քնչապէս կարգադրուած է անոնց հաւաքումը : Տասը տունը մէկ ձիաւոր կուտայ : Այն ընտանիքը որուն կը պատկանի ձիաւորը՝ ազատ է ամէն տեսակ տուրքէ, որչափ որ ան ապրի : Ձիաւորին հարկ եղած ծախսերը եւ անոր պահպանումը միւս ինը ընտանիքներու վրայ է : Այդ ձիաւորները միշտ՝ նոյնիմիջ քնացած : Ժամանակին՝ պարտաւոր են զինուած ըլլալ, եւ առաջին նշանին իսկ կուելու պատրաստ գտնուի :

1843ին Շամքիի բոլոր հեծելազօրքը ժողովարարապէս 5000 զինուորականներ :

Բայց այս մնայուն բանակին քով, բոլոր ասուլիսներու բնակիչները՝ ասանեւհինգէն մինչեւ յիսուն տարեկան՝ պարտաւոր են ձի հեծելու եւ զէնք գործածելու վարժելի : Կարենալու համար՝ անանկալ յարձակումի մը ժամանակ՝ իրենց տունները պաշտպանել, կամ պէտք եղած ժամանակ Շամքիի բանակը ուժեղացնել :

Այդ պարագային՝ կանոնաւոր բանակի իւրաքանչիւր զինուորը զինքը ընտրող տասը ընտանիքներու զինած մարդկանց հրամանատարութիւնը կառանձնէ : Շամքիէն սկսած մինչեւ ամենայեւրոպէս, ամենախիտ կարգապահութիւն եւ տրուած հրամաններուն ճշգրիտ հպատակութիւն մը կը տեսնուի :

Թարգմ. Հ. ԱԼԵԱՆԱՔ

